

IDENTITY OF REPRESENTATIVES OF NATIONAL
MINORITIES (COMMUNITIES) IN THE CONTEXT OF
ETHNIC INTERACTION: KEY ASPECTS OF THE DYNAMICS

Natalia Khomenko^{1,2}, Daryna Tsukanova^{1,3}, Oleksiy Yevtukh^{1,4}

ІДЕНТИЧНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ
МЕНШИН (СПІЛЬНОТ) У КОНТЕКСТІ МІЖЕТНІЧНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДИНАМІКИ

Наталія Хоменко, Дарина Цуканова, Олексій Євтух

Abstract. The article analyzes some key aspects of the identity dynamics of representatives of national minorities (communities) of Ukraine in the context of their ethnic interaction. First of all, it is about the language, about the elements of ethnic culture, traditions, about the peculiarities of the behavioral activities of these communities and their influence on the interaction of various components of the ethno-national structure of the population of Ukraine. It is noted that two trends in ethnic interaction are forming today: a) the desire to preserve the identity of national minorities, which is realized in their linguistic, cultural and educational practices in particular; b) activation of their participation in integration processes, which aims to strengthen the unity of Ukrainian society and manifests itself in a positive attitude towards interaction with all components of its ethno-national structure — on two levels, with the main ethnic majority (Ukrainians) and other communities. The article operationalizes the main terms, the content of which makes it possible to understand the dynamics of identity. Attention is drawn to the need to create an atmosphere of comfort in ethnic interaction on the basis of skillful ethno-political management, in particular legislation that will contribute to the balance of the two trends in the ethno-national development of Ukrainian society.

The article presents the state of study of the problem by foreign and domestic researchers.

Keywords: identity, national minority (community), interethnic interaction, linguistic and cultural factor, immigrants, the Law of Ukraine on National Minorities (communities) of Ukraine

¹ Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine

² xomenko126@ukr.net, <https://orcid.org/0009-0000-2195-7512>

³ dasha932015@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6077-7856>

⁴ atigah@me.com, <https://orcid.org/0009-0006-8102-2907>

Анотація. У статті аналізуються деякі ключові аспекти динаміки ідентичності представників національних меншин (спільнот) України у контексті їхньої міжетнічної взаємодії. Передовсім йдеться про мову, про елементи етнічної культури, традиції, про особливості поведінкових активностей цих спільнот та їхній вплив на взаємодію різних компонентів етнонаціональної структури населення України. Зазначається, що сьогодні формуються дві тенденції у міжетнічній взаємодії: а) прагнення до збереження самобутності національних меншин, яке реалізується зокрема у їхніх мовно-культурницьких та освітніх практиках; б) активізація їхньої участі в інтеграційних процесах, що має на меті зміцнення єдності українського суспільства й виявляється у позитивному налаштуванні на взаємодію з усіма компонентами його етнонаціональної структури — на двох рівнях, з основною етнічною більшістю (українцями) та іншими спільнотами. У статті операционалізуються основні терміни, контент яких дає можливість осмислити динаміку ідентичності. Звертається увага на необхідність формування атмосфери комфортності у міжетнічній взаємодії на базі вправного етнополітичного менеджменту, зокрема законодавства, яке сприятиме балансу зазначених двох тенденцій у етнонаціональному розвитку українського суспільства.

У статті подається стан вивчення проблеми зарубіжними й вітчизняними дослідниками.

Ключові слова: ідентичність, національна меншина (спільнота), міжетнічна взаємодія, мовно-культурний чинник, іммігранти, Закон України про національні меншини (спільноти) України

Постановка проблеми

Враховуючи багатогранність соціального феномена «ідентичність» й актуалізацію його функціонування у сучасних суспільствах, переважна більшість яких за компонентами етнонаціонального складу свого населення є гетерогенними (власне, поліетнічними), скажімо у Європі [20], він тривалий час перебуває у полі зору зарубіжних й вітчизняних науковців. Одними з статистичних визначальних ознак ідентичності є мова, елементи етнічної культури, традицій, особливості поведінкових активностей. Скажімо, завдяки мові людина особливим чином пізнає навколишній світ та формує тип мислення та світосприйняття; культурницькі традиції та звичаї забезпечують тяглість існування самої спільноти, до того ж, мова виступає однією із особливостей культури, інструментом передачі соціальних й культурних норм, морально-етичних орієнтирів, традицій та етнокультурної спадщини; дві попередні ознаки пов'язуються з характером взаємодії спільнот у межах одного етнополітичного організму (держави). Ці та низку інших маркерів варто брати до уваги, коли прагнемо осмислити роль ідентичності національних меншин (спільнот) у контексті їхньої взаємодії у етнічно диверсифікованому суспільстві, до певною мірою яким є і українське суспільство [5]. Зважаючи на те, що мовні практики великою мірою забезпечують функціонування культурних практик, то логічним виявляється об'єднання мовного і культурного аспектів у контексті аналізу їхнього впливу на ідентичність національних меншин (спільнот). Такий підхід дасть можливість визначитися з роллю мовно-культурних чинників у динаміці ідентичності й більш адекватно окреслити їхній вплив на стан

ідентичності тих чи тих національних меншин (спільнот) й їхніх поведінкових активностей, пов'язаних з рівнем налаштованості на міжетнічну взаємодію. Це важливо з огляду траєкторії динаміки ідентичності у специфіці оцінки вислідів у взаємодії різних етнонаціональних компонентів структури українського суспільства, що може результуватися у комфортному (безконфліктному) чи то некомфортному (конфліктогенному) спілкуванні цих компонентів.

Отже, **головною метою даної статті** є розкриття сутності впливу мовно-культурних чинників ідентичності на її динаміку й налаштованості на позитивне співіснування у контексті міжетнічної взаємодії. Принагідно буде здійснена спроба спроектувати висліди аналізу проблеми на перспективи розвитку українського суспільства, зокрема що стосується його етнонаціональної структури.

Для досягнення адекватного результату стосовно задекларованої постановки проблеми, передовсім мети дослідження, її аналізувати необхідно у трьох вимірах: у вимірі національних меншин (спільнот), ідентичності, та міжетнічної взаємодії. Такий підхід виявляється, на нашу думку, найбільш продуктивним у з'ясуванні поставлених питань; однак він вимагає операціоналізації й, зрештою, співвідношення розуміння (інтерпретації) названих сфер виміру. З огляду на це логічним видається подати найбільш усталені їхні маркери, на яких увагу концентрують знані фахівці у своїх дослідженнях.

Стосовно визначення **національної меншини (спільноти)** скористаємося редакцією нового закону України про національні меншини (спільноти), яку ми вважаємо адекватною нинішній етнонаціональній ситуації: «це стала група громадян України, які не є етнічними українцями, проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність» [10].

Ведучи мову про поняття **ідентичності**, підкреслимо таке: ідентичність — це «парасольковий термін, який використовується для відтворення сприйняття (розуміння) самого себе як складної, особливої істоти з тими чи тими соціальними, культурними, етнічними маркерами» [6, с.155]. Також зауважимо, що серед цілої низки типів (видів) ідентичності переважна більшість фахівців схиляється до думки, що найбільш поширеними, за визнанням авторитетом у цій царині Ентоні Смітом, є родова (статєва), територіальна (місцева та регіональна), соціоекономічна, релігійна, етнічна, національна [15, с.15]. Наш аналіз ми будемо пов'язувати передовсім з двома останніми, пам'ятаючи, звичайно, про важливість для функціонування ідентичності об'єкта даного дослідження й інших типів (видів) ідентичностей.

У контексті постановки проблеми влучним, на наш погляд, виявляється таке трактування феномена **міжетнічної взаємодії**: «Міжетнічна взаємодія — це взаємодія представників різних етносів, які проживають у межах одного етнополітичного організму (держави), через безпосередні й опосередковані контакти на індивідуальному й груповому рівнях в усіх

сферах суспільного життя, у результаті яких здійснюється обмін етнічною інформацією й під впливом котрих формуються уявлення один про одного (етнічні стереотипи), корегуються уявлення про самих себе (етнічні автостереотипи) та формується відповідна етнонаціональна ситуація у конкретній країні» [6, 48]. Нагадаємо, таке трактування поняття «міжетнічна взаємодія», базується на теорії інтеракціонізму та його інтерпретації стосовно етнонаціональних процесів. Звернемо увагу на важливу деталь — українські дослідники зробили вдалу спробу конкретизувати контент між-етнічної взаємодії, подавши таку її структуру: міжетнічні контакти, між-етнічне спілкування, міжетнічні зв'язки, міжетнічні відносини [6, с. 49].

Аналіз останніх досліджень

Звернемо увагу на те, що з кожної проблеми, яка стосується згаданих доменів дослідження, накопичився певний дослідницький арсенал, що уможливорює виявити точки їхнього дотику й підкреслює актуальність постановки нами проблеми у запропонованому формулюванні. *Питання, які стосуються національних меншин* (а у найновішій інтерпретації згідно з прийнятим у грудні 2022 року (й внесеними змінами у грудні 2023 р.) Законом України «Про національні меншини (спільноти) України» — «спільнот»), впродовж тривалого часу є предметом дослідження цілої низки авторів, переважно вітчизняних (Володимир Євтух, Віктор Коцур, Олег Рафальський, Володимир Трощинський та інші). *Щодо феномена ідентичності*, то він інтенсивно досліджується як у зарубіжному, так і у вітчизняному науковому просторі (Євген Бистрицький, Богдана Гвоздецька, Володимир Євтух, Всеволод Ісаїв, Лариса Нагорна, Мері Ніхтер, Фред Ріггс, Анатолій Ручка, Генрі Теджфел, Джеймс Фіерсон, Тетяна Холлі) [3; 8; 12; 16; 17; 18]. Зауважимо, що у працях названих дослідників (як і у тих, які не згадані, але дотичні до ракурсу нашої статті) міститься чимало матеріалу, який пов'язується з національними меншинами (спільнотами) — саме того матеріалу, у якому йдеться про етнічну чи то національну ідентичність. Тут ми виділяємо тих авторів, у працях яких йдеться безпосередньо про такі спільноти, хоча ми усвідомлюємо той факт, що на сьогодні сформувався вагомий пул дослідників ідентичності як соціокультурного явища у життєдіяльності різноманітних суспільств.

Стосовно *міжетнічної взаємодії*, то її аналізом тим чи тим чином переймаються зарубіжні дослідники Стюарт Джільман, Раймонд Бретон, Рейд Лугман, Фред Ріггс, Пітер Роуз, Ентоні Сміт та інші й такі українські науковці, як Лариса Аза, Оксана Даниленко, Іван Данилюк, Володимир Євтух, Ганна Кісла, Анатолій Ручка, Володимир Трощинський.

Питання мовно-культурного контенту ідентичності національних меншин (спільнот) поки що не стали предметом ретельної уваги в українській соціогуманітаристиці. Спираючись на узагальнені дослідження значення мовно-культурницьких чинників, ми у запропонованій статті вдаємося до спроби певною мірою осмислити (принаймні у теоретичному плані) серед інших чинників і роль мовно-культурного чинника у формуванні і функціонуванні їхньої ідентичності.

Виклад основного матеріалу

Попередні наші розмірковування значною мірою будуть базуватися на праці вітчизняних соціологів «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін» (він здійснюється вже понад двадцять років) з використанням досвіду Дослідницького центру П'ю (Pew Research Center, Вашингтон, США, 2017), на даних, зафіксованих у соціологічному опитуванні іммігрантів в Україні (за авторства Ганни Кіслої, 2018), на даних опитування у межах проєкту «Надати голос тим, хто не має права голосу: опитування етнічних (нетрадиційних) меншин в Україні з метою вивчення їх потреб», здійсненого Інститутом Східноєвропейського Розвитку (2008) та залученням досліджень ролі мови і культури у суспільному розвитку взагалі. В останньому контексті актуальними будуть загально визнані твердження про те, що: мова є структурним елементом будь-якої культури; культура представляє собою матеріальні та духовні надбання людської діяльності та включає морально-етичні орієнтири й норми поведінки; передає духовні цінності та формує особистість людини, її світогляд та ставлення до самої себе [4, с. 8–9]; мова представляє собою інструмент комунікації, через мову відбувається передача від покоління до покоління інформації, у тому числі і культурницької [14, с. 389]; культура (враховуючи мовні аспекти) є основою, завдяки якій людина себе ототожнює з тією чи тією спільнотою чи іншим народом, є маркером, що визначає її ідентифікацію [1, с. 71–72]; мова є продуктом людської життєдіяльності, вона зберігається етносом, для якого є рідною, первинною, має свою унікальну знакову систему та структурну організацію; мова є інструментом пізнання тієї чи тієї культури, або ж її елементи, зокрема таких, як традиції, особливості національного фольклору чи література [2, с. 182–184] тощо.

У подальшому нашому аналізові основна увага буде притягнута до з'ясування питань про те, якою мірою зберігається ідентичність національних меншин (спільнот) та яким чином це відбувається на: а) консолідаційних процесах у межах етнонаціональної структури українського суспільства; б) на прагненнях до обособлення тих чи тих спільнот. Зауважимо, що в обох випадках йтиметься про авторські прогнози, наскільки це дозволяють робити доступні дані, на яких базується наш аналіз. До того ж, розгляд проблеми у зазначених двох аспектах дасть відповідь (до певної міри) на питання про стан міжетнічної взаємодії, як і, навпаки, про вплив останньої на динаміку визначених нами тенденцій динаміки ідентичності.

Звернемо увагу на кілька констатацій, які містяться у соціологічному моніторингові і важливих для контексту наших тверджень про стан ідентичності національних меншин (спільнот) й міжетнічної взаємодії, знову таки ж у прив'язці до консолідаційних процесах (у межах соціального простору України) спільнот) чи то до прагнення до згуртованості у межах однієї спільноти.

Перша констатація пов'язана з визначенням рідної мови населення України — українську мову рідною визнали (2020) 77.3 відсотка, російську — 22.3, іншу — 0.4 відсотка (будемо стверджувати, що це відповіді представників національних меншин на додаток до російської [22] меншини). Якщо спиратися на наведені дані, то ми можемо констатувати певну

втрату рівня самоідентифікації останніх, оскільки, скажімо, у 1992 році фіксоване нами у трьох вимірах співвідношення виявлялося таким — 61.9, 34.9, 3.3. Цей стан корелює з даними на питання про національність: українець — 93.1, 6.1, 0.8 % (у тому ж 1992 році — 68.9, 24.4, 5.5 %).

Другу констатацію ми пов'язуємо з міжетнічною взаємодією, результатом якої є інтеграція різних компонентів етнонаціональної структури населення українського суспільства. Вважаємо, що інтеграція тією чи тією мірою веде до втрати тих чи тих маркерів ідентичності, передовсім етнічної ідентичності, яка є найхарактернішою властивістю національних меншин (спільнот). Отже, дані свідчать, що їхня ідентичність дещо послаблюється: на питання «Чи однієї національності Ваші батьки?» були отримані такі відповіді (2020): така сама — 88.7, ні — 10.2 відсотка (у 1992 році відповідно — 73.7, 26.3 %); на питання «У Вашого чоловіка (дружини) та ж національність, що й у Вас?» респонденти відповіли таким чином: така сама — 72.1, 5.9 (22.0 не в шлюбі) відсотка (2020); у 1992 році — 53.4, 23.5 (21.1 не в шлюбі) %. Показовими з огляду на роль мовного аспекту виявляються відповіді на питання згадуваного моніторингу: «Якою мовою (мовами) Ви переважно спілкуєтеся у Вашій родині (вдома)?», «Якою мовою Ви хотіли б дивитись (слухати) по телебаченню передачі, які Вас цікавлять?». Звертаємо увагу на те, що у 2020 році щодо першого питання картина виглядала таким чином: переважно українською — 50.8, переважно російською — 27.6, і українською і російською (залежно від обставин), іншою — 0.3 %; у контексті другого питання маємо таку картину: тільки українською — 32.5, тільки російською — 10.2, і українською і російською рівною мірою — 33.4, не має значення українською чи російською — 22.1, іншою мовою — 0.3, важко відповісти — 1.4 % [13, с.485]. Ці дані, як і низка інших (наприклад, позитивна налаштованість на активну взаємодію національних меншин (спільнот), а деколи й її активізація [13, с. 478–484], свідчать про тенденцію формування гібридної ідентичності [16] у цього компонента етнонаціональної структури українського суспільства). Останню тенденцію підтверджують також опитування Центру Разумкова (2017): 74.0 % респондентів фіксують свою належність лише до однієї національності, 12.0 % — одразу до двох або кількох національностей, 6.0 % — не відчувають належності до жодної національності, 8 % — не визначилися [11, с.5].

Щоправда, є й інший момент у мовно-культурницьких контентах функціонування національних меншин (спільнот). Це стосується перспектив збереження їхнього мовно-культурницького контенту. Тут є кілька підстав розмірковувати про те, що сьогодні створюються умови для підтримання мови і культур національних меншин (спільнот), у певних випадках й їхнього розвитку. Передусім йдеться про ті перспективи, які відкриває згадуваний нами новий Закон «Про національні меншини (спільноти) України». У законі зазначається, особа, яка належить до національної меншини (спільноти), має, зокрема, право: на самоідентифікацію; на використання мови національної меншини (спільноти); на освіту, зокрема мовами національних меншин (спільнот); збереження культурної самобутності національної меншини (спільноти) [10]. Стаття 10 цього закону встановлює гарантії і шляхи реалізації мовних прав меншин (спільнот) таким чином:

1) «Особа, яка належить до національної меншини (спільноти), має право на вільне і безперешкодне використання мови своєї національної меншини (спільноти) приватно та публічно, в усній і письмовій формах у межах, що не суперечать закону». 2) «Публічні заходи (збори, конференції, мітинги, виставки, навчальні курси, семінари, тренінги, дискусії, форуми, інші публічні заходи), організовані для осіб, які належать до національних меншин (спільнот), можуть проводитися мовами відповідних національних меншин (спільнот)». 3) «Культурно-мистецький, розважальний або видовищний захід, що організовується та проводиться особами, які належать до національної меншини (спільноти), або для осіб, які належать до національної меншини (спільноти), може проводитися мовою відповідної національної меншини (спільноти). Супровід (конферанс) до такого заходу може здійснюватися мовою відповідної національної меншини (спільноти). Організатор за запитом не менше 10 відвідувачів (глядачів) такого заходу забезпечує синхронний або послідовний переклад супроводу (конферансу) державною мовою, якщо такий запит надійшов не пізніше ніж за 72 години до початку проведення заходу». 4) «Оголошення, афіші, інші інформаційні матеріали про культурно-мистецькі та видовищні заходи можуть дублюватися мовою відповідної національної меншини (спільноти) за рішенням їх організаторів з урахуванням вимог, передбачених частинами третьою, п'ятою статті 23 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». 5) «Мови національних меншин (спільнот) можуть використовуватися в медіа відповідно до закону» [10].

Вище ми згадали про ключову підставу у розмірковуваннях про те, що сьогодні відкриваються нові перспективи для підтримання мови і культур національних меншин (спільнот). Дослідження українських фахівців фіксують досить цікавий момент, який можна використати для підтвердження тенденції висунутої думки. Йдеться про налаштованість різних сегментів етнонаціональної структури населення українського суспільства, зокрема і національних меншин (спільнот), щодо вивчення мов. Скористаємося даними згадуваного нами моніторингу українських соціологів, які містяться у відповідях на питання «Яку мову, окрім української, на Вашу думку, необхідно обов'язково вивчати в загальноосвітніх навчальних закладах?»: створюється така картина: російську — 38.7, англійську — 81.2, іншу — 7.2, жодну мову, крім української, не слід вивчати обов'язково — 7.5 % [13. с. 485]. У цьому контексті звернемо увагу на той факт, що відсоток тих, вважає, що іншу мову (припускаємо, у цій частині закорінені відповіді представників національних меншин (спільнот), окрім української, російської чи англійської, необхідно обов'язково вивчати в загальноосвітніх навчальних закладах перевищує відсоток тих, хто іншу мову визначав як рідну, як таку, якою вони спілкуються у побуті.

Ведучи мову про фактори тенденції до збереження, а у деяких випадках і посилення, ідентичності національних меншин (спільнот), варто враховувати ту обставину, що з набуттям Україною незалежності у 1991 році відзначався стрімкий ренесанс етнічних спільнот, як і української етнонації взагалі. Це виявлялося у формуванні громадських та етнокультурницьких організацій меншин, у виданні газет їхніми мовами, у функціонуванні шкіл з мовами навчання етнічних спільнот (приклади, кримськотатарська, німе-

цька, молдовська, румунська, угорська; традиції російської мови як мови меншини (у нинішньому трактуванні руських в етнонаціональній структурі населення нашої країни) укорінилися ще з того часу, як руські з'явилися на території України й їхня етнокультура в ідеологічно структурованому конструкті панувала в Україні) [21]. До речі, варто додати, що індекс налаштованості на позитивну міжетнічну взаємодію представників як української більшості, так і представників національних меншин (спільнот) досить таки високий — про це говорять дані про стан соціальної дистанції опитаних щодо окремих меншин [13, с. 478–484].

Вважаємо за необхідне окрему увагу притягнути до такого сегменту етнонаціональної структури населення українського суспільства як іммігранти, що представляють своєрідні національні (нові етнічні або «помітні меншини») спільноти. Незважаючи на те, що, за різними оцінками, вони, принаймні до великомасштабного вторгнення Росії в Україну (2022), склали приблизно один відсоток населення нашої країни [9, с. 20–21], ця увага виправдовується перспективами їхнього збільшення у зв'язку із залученням зарубіжної робочої сили для відбудови країни у післявоєнний період. Передбачається, що переважна їхня більшість буде представлена саме «помітними меншинами». У контексті їхньої міжетнічної взаємодії (тут є дані стосовно взаємодії з українською етнічною спільнотою) фіксується факт про наміри більшості опитаних іммігрантів вивчати українську мову. Це свідчення формування тенденції на їхню інтеграцію (принаймні, у мовному вимірові) в суспільство проживання. «Якщо Ви не знаєте української мови, то хотіли б її вивчати?» Так — 67 %, ні — 33 % [9, с.73]. Прагнення вивчати українську мову було зафіксовано у дослідженні іммігрантів у трьох містах України — Києві, Харкові і Одесі [19, с. 53–54].

Висновки

У динаміці ідентичності представників національних меншин (спільнот) України виокреслюються кілька трендів: 1) фіксується два паралельні процеси — прагнення до її збереження, а то і розвою, та взаємодія з основною етнічною спільнотою (українцями) і іншими етнічними спільнотами; 2) результатами цієї взаємодії стає їхня інтеграція в українське суспільство; 3) процес збереження ідентичності пов'язаний передусім з мовою та культурою; 4) у висліді взаємодії формуються нові види ідентичності, зокрема гібридна, що певною мірою відбивається на втраті деяких рис культури своєї етнічності й набутті рис тих етнічних спільнот, з якими відбувається інтенсивна взаємодія й, безумовно, з етнічними українцями; 5) в Україні створюються сприятливі умови для підтримання розвитку національних меншин (спільнот) й продуктивній міжетнічній взаємодії на різних рівнях і у різних доменах суспільного життя завдяки прийняттю Закону України про національні меншини (спільноти).

У дослідженні різних аспектів, зокрема і мовно-культурних, ідентичності національних меншин (спільнот) та їхніх мовно-культурницьких практик й у пошуках балансу між прагненням до певної їхньої обособленості та інтеграційними процесами важливу роль має відіграти вправний етнополітичний менеджмент.

Література

- [1] Абдрахманова М. Ж. 2018. Націєтворчі та культуротворчі чинники української культури кінця XIX-початку XX століття в контексті модерного історико-філософського дискурсу: дис... канд. філос. наук : 09.00.05. Київ. 210 с.
- [2] Баркарь У. Я. 2014. Мова й культура у взаємодії: підходи до вирішення проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Вип. 10(2). С. 182–184.
- [3] Бистрицький Євген. 2013. Ідентичність, спільнота і методологія пізнання. URL: www.ji-magazine.lviv.ua/anons2013/Buistryckyj_identychnist_spilnota.htm
- [4] Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Кондратюк А. Ю. та ін. 2009. Культурологія. Київ: Центр учбової літератури. 392 с.
- [5] Етнонаціональна структура українського суспільства : довідник. 2004. Київ: Наукова думка, 343 с.
- [6] Євтух Володимир. 2012. Етнічність: енциклопедичний довідник. Київ: Фенікс, 396 с.
- [7] Євтух Володимир. 1992. Етнополітичний ренесанс в Україні та українська діаспора: проблеми взаємодії. *Українська діаспора*. Київ-Чикаго, Рік вид. 1, ч. 2. С. 5–19.
- [8] Євтух В. Б., Гвоздецька Б. Г. 2015. Структурування ідентичностей у пограничному просторі Карпатського регіону. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 160 с.
- [9] Євтух В. Б., Кісла Г. О., Савенкова Л. В. 2020. Іммігранти у контексті етнонаціональних процесів. Київ: Інтерсервіс. 192 с.
- [10] Закон України «Про національні меншини (спільноти) України». 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>
- [11] Ідентичність громадян України: ціннісно-орієнтаційний аспект (результати соціологічного опитування). 2017. *Національна безпека і оборона*. № 1–2. С. 3–61.
- [12] Степико М. Т. 2020. Українська ідентичність у глобальному світі. Харків: Майдан. 258 с.
- [13] Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін. 2020. Вісник НАН України. Випуск 7 (21). Київ : Інститут соціології НАН України. 546 с.
- [14] Філософський енциклопедичний словник. 2002. Київ: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. 750 с.
- [15] Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: Теоретичні і політичні аспекти. 2018. За загальною редакцією В. П. Трощинського. Київ: НАДУ. 256 с.
- [16] Holly T. H. 2009. National Identity: Civic, Ethnic, Hybrid and Atomised Individuals. *Europe-Asia Studies*. 61. (1). Pp. 1–28.
- [17] Isajiw Wsevolod. Ethnic Identity Retention. URL: <http://www.citiescentre.utoronto.ca/Assets/Cities+Centre+2013+Digital+Assets/Cities+Centre/Cities+Centre+Digit>
- [18] Tajfel H. 1986. The Social Identity Theory of Intergroup Behavior / S. Worchel, W. Austin (eds.). *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson Hall. Pp. 7–24.

- [19] Unheeded Voices — Issues of Immigration, Human Rights and Freedoms in Ukraine. 2008. Kyiv: ICF «Sphera Publishers». 100 p.
- [20] Wolff S. Ethnic minorities in Europe: The basic facts. URL: www.stefanwolff.com/files/min-eu.pdf
- [21] Yevtukh Volodymyr. 1998. National Minorities in Ukraine: Status, Rights, Prospects. *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989*. Warszawa. Pp. 323–362.
- [22] Yevtukh Volodymyr. 2013. Russkiye in Ukraine: myth versus realities or vice versa. *Ethnicity: Ukrainian Perspectives. General Introduction*. Warsaw—Kiev. Pp. 89–103.

References

- [1] Abdrahmanova M. Zh. 2018. Natsiyetvorchi ta kulturotvorchi chynnyky ukraiynskoiy kultury kintsay XIX –pochatku XX stolittay v konteksti modernoho istoryko-philosophskoho dyskursu: dys... kand. philos. nayk : 09.00.05. Kyiv. 210 s. (Nation-building and cultural factors of Ukrainian culture of the late 19th and early 20th centuries in the context of modern historical-philosophical discourse).
- [2] Barkar U. Yu. 2014. Mova i kultura u vzayemodiyi: pidhody do vyri-shennya problemy *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho uni-versytetu*. Vyp. 10(2). S. 182–184. (Language and culture in interaction: approaches to solving the problem).
- [3] Bystrytskyi Yevhen. Identychnist, spilnota i metodologiya piznannya. URL: www.ji-magazine.lviv.ua/anons2013/Bystryckyj_identychnist_spilnota.htm (Identity, community and methodology of cognition).
- [4] Hrytsenko T. B., Hrytsenko S. P., Kondratyuk A. Yu. and others. 2009. *Culturology*. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury. 392 s.
- [5] Etnonatsionalna struktura ukrayinskoho suspilstva. 2004. Kyiv: Naukova dumka. 343 s. (Ethnonational structure of Ukrainian society).
- [6] Yevtukh Volodymyr. 2012. Etnichnist: entsyclopedychnyi dovidnyk. Kyiv: Phenix. 396 s. (Ethnicity: encyclopedic guide).
- [7] Yevtukh Volodymyr. 1992. Etnopolitychnyi renesans v Ukrayini I ukrayi-nska diaspora: problem vzayemodiyi. *Ukrayinska diaspora*. Kyiv-Chicago. Rik vyd. 1, ch. 2. S. 5–19. (Ethnopolitical renaissance in Ukraine and the Ukrainian diaspora: problems of interaction).
- [8] Yevtukh V. B., Gvozdetska B. H. 2015. Strukturuvannya identychnostey u pohranychnomu prostori Karpatskoho region. Kyiv: Vyd-vo NPY im. M. P. Dragomanova. 160 s. (Structuring of identities in the border area of the Carpathian region).
- [9] Yevtukh V. B., Kisla H. O., Savenkova L. V. 2020. Immigranty u konteksti etnonatsionalnyh protsesiv Kyiv: Interservis. 192 s. (Immigrants in the context of ethnonational processes).
- [10] Zakon Ukrayiny «Pro natsionalni menshyny (spilnoty) Ukrainy» (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (Law of Ukraine «On National Minorities (Communities) of Ukraine»).
- [11] Identychnist hromadyan Ukrayiny: tsinnisno-oriyentatsiynyi aspekt (rezul-taty sotsiolohichnoho opytuvannya). 2017. *National security and defense*.

- № 1–2. С. 3–61. (Identity of citizens of Ukraine: value orientation aspect (results of a sociological survey)).
- [12] Stepyko M. T. 2020. *Ukrayinska identychnist u hlobalnomu sviti*. Kharkiv : Maidan. 258 s. (Ukrainian identity in the global world).
- [13] *Ukrayinske suspilstvo: Monitoryng sotsialnykh zmin*. 2020. Visnyk NAN Ukrainy. Vypusk 7 (21). Kyiv: Instytut sotsiologiyi NAN Ukrainy. 546 s. (Ukrainian society: Monitoring of social changes).
- [14] *Philosophskyi etsyklopedychnyi slovnyk*. 2002. Kyiv: Instytut philosophiyi im. H. S. Skovorody NANU. 750 s. (Philosophical encyclopedic dictionary)
- [15] *Formuvannya ukrayinskoyi identychnosti v umovakh suchasnyh vyklykiv: teoretychi i politychni aspekty*. 2018. Za zahalnoyu redaktsiyeyu V. P. Troshchynskoho. Kyiv : NADU. 256 s. (Formation of Ukrainian identity in the conditions of modern challenges: Theoretical and political aspects. Under the general editorship of V. P. Troshchynsky).
- [16] Holly T. H. 2009. National Identity: Civic, Ethnic, Hybrid and Atomised Individuals. *Europe-Asia Studies*. 61. (1). Pp. 1–28.
- [17] Isajiw Wsevolod. 2013. Ethnic Identity Retention. URL: <http://www.citiescentre.utoronto.ca/Assets/Cities+Centre+2013+Digital+Assets/Cities+Centre/Cities+Centre+Digit>
- [18] Tajfel H. 1986. The Social Identity Theory of Intergroup Behavior /S. Worchel, W. Austin (eds.). *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson Hall. Pp. 7–24.
- [19] *Unheeded Voices — Issues of Immigration, Human Rights and Freedoms in Ukraine*. 2008. Kyiv: ICF «Sphera Publishers». 100 p.
- [20] Wolff S. Ethnic minorities in Europe: The basic facts. URL: www.stefanwolff.com/files/min-eu.pdf
- [21] Yevtukh Volodymyr. 1998. National Minorities in Ukraine: Status, Rights, Prospects. *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989*. Warszawa. P. 323–362.
- [22] Yevtukh Volodymyr. 2013. Russkiye in Ukraine: Myth versus Realities or vice versa. Ethnicity: Ukrainian Perspectives. *General Introduction*. Warsaw-Kiev. P. 89–103.